

A VÖRÖS LENIN-BÉLYEGEK*

DANILO KIŠ

Énekek éneke 8, 6

Tisztelt Uram, *rue Michelet*-beli előadásán ön feltette a kérdést: „Mi lett a sorsa Mendel Oszipovics levelezésének?“, és kijelentette, hogy a Chekov Hause kiadásában megjelent Összegyűjtött Művek hiányosnak tekinthető; hogy fennáll a lehetőség, miszerint egy napon Mendel Oszipovics levelezése napvilágra kerül, következésképpen nem lehet majd a meglévő két tucatnyi levélre korlátozni. Miután elismeréssel adózott a tragikusan elhunyt Joszip Bezimenszkij tevékenységének („harminc év kutatómunkájára volt szükség, hogy nyomára jusson embereknek, akik — ha már a világot nem is változtatták meg — jómaguk nevet, várost, országot, földrészt változtattak”), ön megállapította, van még remény, hogy ezek a levelek előkerüljenek, és „pótoljuk a pótolhatatlant”.

Ami arra készítetett, hogy írjak önnek, az nem más, mint az ön hihetetlenül merész meggyőződése, hogy ennek a levelezésnek legnagyobb része megvan még, és hogy olyan személy tulajdonában van (emlékezetből idézem), „aki érzelmi vagy más okokból nem akar megválni az értékes dokumentumoktól”. Eszem ágában sem volt, hogy még ott, az előadáson megkérdezzem öntől: honnan egyszerre — mert ez a gyanúja két évvel ezelőtt még nem merült fel, legalábbis nem említette előszavában — ez a nagy magabiztosság, hogy kijelenthesse ráadásul még ezt is: „Alkalmasint olyan személyről van szó, aki — ha szerencsénk van — esetleg még él valahol Berlinben, Párizsban vagy New Yorkban!” Semmi kétség, uram, erre a bizakodó megállapításra elsősorban a néhai Bezimenszkij kutatásainak köszönhetően jutott, az ő hagyatéka alapján, amelybe volt alkalmá bepillantani.

* A szerző *Holtak enciklopédiája* c. Andrić-díjas kötetéből.

Az a személy, akit keres, uram, „az a személy, aki kezében tartja a titok kulcsát”, mint kifejezte magát, azon az előadáson néhány méterre ült öntől. Természetesen, ön nem emlékszik rá, bizonyára észre sem vette. Ha netalán mégis, engem is alighanem azok közé a nők közé sorolt, akik azzal az ürüggyel járnak a nyilvános előadásokra, hogy egyet-mást megtanuljanak — hogy földi hivatásuknak a végsőkéig eleget téve menjenek át a másvilágra, és az út végén elmondhassák, nem élték le életüket teljes sötétségben —, valójában pedig csak azért jönnek, hogy egy pillanatra megfélekedzenek csupa halálgondolatokkal kitöltött magányukról; vagy egyszerűen azért, hogy embereket lássanak maguk körül.

Noha magányosan élek, uram, nem ostromolom az embereket emlékeimmel, amelyeket csupa halottak népesítenek be, mint valami óriási temetőt, nem járok előadásokra, és nem írok leveleket ismeretlen személyeknek, hogy a válaszra várva töltsen ki időmet. Pedig isten a tanúm, és ezentúl majd ön is, hogy rengeteg levelet írtam életemben. S úgyszólván valamennyi egyetlen személynek: Mendel Oszipovicsnak szólt.

Önnek, műve ismerőjének (különben nincs szándékomban felhívni a figyelmét bizonyos életrajzi pontatlanságokra), nincs szüksége túl sok magyarázkodásra; ön mindebben könnyen eligazodik majd.

A „Csillagközi kannibalizmus” rejtélyes címet viselő versben (I. k., 42. l.) a „két csillag, két lény találkozása” semmiképpen sem „a megismerésen inneni és a meg nem ismerési tevékenység szoros együttműködésének eredménye”, ahogyan Nina Roth-Swanson asszony állítja, hanem a költői megfogalmazása annak az áramütésnek, amely Mendel Oszipovics lelkét megrázta abban a pillanatban, amikor pillantásunk találkozott egy borongós novemberi napon az *Orosz Krónika* szerkesztőségében (ahová „véletlenül és sorsdöntően egyszersmind” benézett), 1922-ben Párizsban. M. O. továbbá emigrációs korszakában keletkezett verseiben nem „frusztrációit” énekelte meg, miként az említett hölgy írja, hanem, mint talán nem minden ironia nélkül, ő maga állítja, mindig is „az élet alkalmi költője” volt.

Huszonhárom éves voltam... No, de itt nem én vagyok a fontos, én itt egyáltalán nem vagyok fontos; térjünk vissza tehát Mendel Oszipovicshoz. Ugyanebben a ciklusban, a *Kinyilatkoztatás* című versben, „az emberevő csillagok” sem holmi „a származással és a száműzetéssel összefüggő, tudat alatti félelmek”, sem nem

„lidérces álmok áttételezései” és legkevésbé holmiféle „totemek”, hanem egyszerűen két képnek az összemosódása: Mendel Oszipovics aznap egy tudománynépszerűsítő folyóiratban elolvasta, hogy léteznek úgynevezett kannibál csillagok, létezik világúri kannibalizmus mint olyan csillagászati jelenség, amely egymáshoz *nagyon közel álló*, kettős csillagoknál fordul elő, amelyek felfalják egymást azokban a távoli csillagködökben, ott valahol a Tejútton túl (innen a sor: „A homlokukkal, szájukkal érintkező csillagok”). Ez volt az első indíték; kettőnk találkozása volt a másik. Ez a két esemény torkollott egyetlen képbe. Mivel a költőkből általában a próféta beszél, a kannibál csillagokról szóló vers jóslattá vált: a kettőnk élete, uram, kannibál módra összekeveredett.

Mendel Oszipovicsról, természetesen, találkozásunk előtt is tudtam: mindazok, akik abban az időben Oroszországban jiddisül beszéltek, s nemcsak ők, hallottak Mendel Oszipovicsról. Mint minden erőteljes és eredeti egyéniségről, róla is mindenféle mendemondák keringtek: hogy közönséges Anszkij-epigon, hogy törvénytelen gyermek apja, hogy egy híres német színésznővel levelez, hogy műfogsort visel 18 éves kora óta (amikor egy féltékeny férj, különben ismert orosz költő, kiverte a fogát), hogy verseit előbb oroszul írja meg, utána fordítja le édesapja segítségével, hogy ki akar vándorolni Palesztinába stb. Egyszer az újságban megláttam a portréját, Konsztantin Rotov munkáját. Ezt a képet kivágtam az újságból, beragasztottam a naplómbe; istenem, gondoltam, mindig ilyennek képzeltem életem emberét! (Fiatalos lángolás.)

S most — Uramisten! — az *Orosz Krónika* szerkesztőségében ott állt előttem Mendel Oszipovics, és rezzenéstelen szemmel nézett. Kezem az asztal alá dugtam, meg ne lássa, mennyire reszket.

Másnap egyedül vacsoráztunk egy orosz vendéglőben a Montparnasse-on. Mivel az az anekdota keringett róla, hogy akárcsak Byron, lenézi az olyan nőket, akik nyilvános helyen esznek, ezért, noha éhes voltam, csak egy keserű teát ittam. Később persze elmeséltem neki ennek a byroni anekdotának a következményeit. Ekkor született az a bizonyos „anatómiai vers”, ahogyan Bezimenszkij nevezi, amelyben „az érzékek gyönyöre után, kifordított kesztyűként, napvilágra kerül a belső szerveknek, nemcsak a szívnek, hanem a tüdő orgonafájának és a belek neándereinek eszményesített kvintesszenciája”. Ez tehát *par excellence* szerelmi vers, nem pedig holmiféle „az anyagi uterushoz fűződő képzelgések”!

Egyszóval: szerelmünk „végzetszerű és elkerülhetetlen” lett; rá-

döbrentünk, hogy az akadályok ellenére egyesítenünk kell életünket. Nem részletezem önnek, mi minden állta utunkat: a család, a klánok, a barátok, a rokonság, az írószövetség. És természetesen az a szerencsétlen, beteg kislány, akivel végső érvként mindig előhozakodtak.

M. O. kívánságára visszatértem Oroszországba és a *Der Stern* moszkvai szerkesztőségében vállaltam állást. Így mindennap láthattuk egymást. A közelében, hogy ne mondjam, az árnyékában éltem. (A Nap a rózsaszínű lámpaernyő alatt című verse csupán Mendel Oszipovics gunyoros replikája ilyen értelmű megjegyzésemre. Nem pedig „a menstruációs vér kiváltotta kényszerképzet”! Ó, istenem.)

Mint tudja, uram, M. O. abban az időben már nő és lánya volt (vagy amiképpen Nina Roth-Swanson asszony mondja, „M. O. akkor már feltette a koronát a nő és az anya képében jelentkező fiatalkori fantazmáira”!). Bármilyen nehezemre esik is, ismételten emlékeztetnem kell önt ennek a szerencsétlen gyermeknek a sorsára, akiről Nina Roth-Swanson asszony hallgat, mintha az a tény, hogy a kislány születésétől fogva beteg volt, rossz fényt vethetne Mendel Oszipovics életére.

Távol áll tőlem a szándék, uram, hogy helyreigazítsam a kritikusok önkényes megállapításait, különösen pedig a már említett Nina Roth-Swanson elemzéseit — erre nekem van a *legkevesebb*, egyúttal a *legtöbb* jogom —, mégsem hallgathatok el itt egy megjegyzést: minthogy N. R.-S. asszony jól tudja, hogy ez a beteg kislány létezik, ő, női bűnrészességgel és kétségtelen anyai ösztönrel (amely nem mindig alkalmas a kritikai megítélésre) minden verset, amelyben a *Kind* szó előfordul, úgy magyaráz, hogy az „a tudat felettinek a bűnhődéstől való rettegése és a bűntudat jele”! Szegény Mendel Oszipovics megfordulna a sírjában, ha ezt elolvasná. Nem csupán hajmeresztő banalitása miatt, ámbár elsősorban emiatt. M. O., uram, soha a leghalványabb célzást sem tette műveiben erre a gyermekre: ezt szentségtörésnek tekintette volna. Én vagyok, uram, „a bűnös partenogenezis”, én vagyok, noha mindössze hét év korkülönbség volt közöttünk, a *Mein Kind* a verseiben. Ezzel, azt hiszem, végeztünk Nina Roth-Swanson asszony „mélyrétegi elemzéseivel”, aki a *Vadászkutyák* és *A sóbálvány* című regénye, s úgyszintén *A hulló csillag* című verseskötete alapján megkísérli azt az értelmetlen tézist sugallni, hogy itt incestuális szerelemről, és arra irányuló „kísérletről van szó, hogy a tabuk megszegésé-

vel, mintegy álomban, bekövetkezzék a katarzis"! Elnézést, de azt hiszem, okosabb lenne, ha Nina Roth-Swanson asszony megkímélné Mendel Oszipovicsot „totemjeitől és tabuitól”.

Kell-e mondanom önnek, hogy M. O. nemegyszer megkísérelte eltépni kötelékeit, amelyek „kettős láncsal” tartották fogva, „akár a horgonyok”. Szerencsétlen lánya azonban olyan ösztönnel, amilyen csak a gyermekek és a megszállottak sajátja, képes volt már az ajtóból megérezni apja eltökéltségét, hogy most fogja kimondani azokat a sorsdöntő szavakat, amelyeket annyiszor megfogalmazott és elmondott magában az úton, mint valami vizsgára siető diák. A lány magasan feltornyozott párnákkal a dereka alatt ült az ágyban, feléje fordította zavaros tekintetét, és mondani akart valamit apjának, de csak borzalmas, állatias mammogás tört ki belőle. Büntudattól gyötörve, M. O. ilyenkor melléje ült, kezét a magáéba vette, és az előkészített beszédből nem lett semmi, ehelyett odahajtotta fejét törvényes felesége ölébe. „Ezt a gyereket isten adta nekem a tehetségem mellé, nehogy túlságosan elbizakodjam”, hajtogatta zokogva.

Vereségeinek ez óráiban az irodalomba, „Az ígélet földjé”-re menekült. (S ha csak eszembe jut, mennyi félreértésben, mennyi árulásban volt része ezért a verséért!) Ilyenkor elhatározta, hogy szakítunk. Ahhoz a beteg gyerekekhez és a megszállottakhoz hasonlóan, én is mindig megéreztem ezt a szándékát már az ajtócsengő hangjából, már abból, ahogyan lenyomta a kilincset. „Nem kell senkinek sem fájdalmat okozni”, mondogatta. „Nekem nincs jogom a szerelemre.” Így váltunk el többször „mindörökre”, úgy szakítván meg kapcsolatunkat, mint ahogy a selyemszálat tépi el az ember, miközben „a sárgára sikált padlódeszkan szertegurulnak a gyöngyszemek” (lakásomban, a Merszijakov utcai ház legfelső emeletén, Moszkvában), majd mindjárt utána egymás karjaiba estünk — „végzetszerűen”. (A „Limd” című verse nem más, mint válasz erre a huzakodásra.)

Végül — azt mondom, végül, pedig hány szenvedésekkel, elválásokkal, szakításokkal kitöltött évnek kellett közben eltelnie — beláttuk, hogy végérvényesen egymáshoz vagyunk láncolva, és hogy gyakorló embererőnkkel semmit sem tehetünk sem szerelmünk, sem pedig az útjában álló akadályok ellen. „Háromszáz esztendőnként egyszer születik ilyen szerelem”, mondogatta M. O. „Ez a szerelem az élet gyümölcse, és az élet az egyetlen bírója. Az élet és a halál.” Ez a helyes értelmezése tehát a „Limd” című

versnek, amely — mellékesen szólva — Nina Roth-Swanson asszony kommentárjában teljesen értelmetlenné válik. („A versbe-szédben használt patak, folyó szókép, különösen, amikor elmarad, *báttérbe szorul*, az álmok tudat alatti mechanizmusából eredeztethető, az álomba pedig, a képzettársítások láncolatán át, az áramló folyó még akkor is, ha inkább csak sejthető, mint látható — „kongó, feneketlen mélység” —, az előbeszéd zsuborgására, egyzsersmind a vizelet csorgására utal.” Mit jelentsen ez, kérem?)!

Mendel Oszipovics tehát, uram, nem volt a férjem; nekem ő az élet értelme volt, amiképpen én is „gyógyír” voltam „bánatára”. (Lásd A tévelygő fiú meg a Gea és Aphrodité című verspárt, III. k., 348—350. l.) Olyan szerelem volt ez, melynek nincs szüksége „a halandók falánk boldogságára”, amelynek nincs szüksége bizonyítékokra, magától él önnön tüzeiben, de kettős lánggal ég.

Túl voltunk tehát „a szenvedélyes szakítások idején, kölcsönösen egymás foglyai, túszaik lettünk; megállapodott a mi „szép betegségünk” lázgörbéje. Minden „büszkeségemet” — neveltetésem utolsó maradványait — felrúgtam. Most már semmit sem vártam tőle; csupán sziklaszilárd állhatatosságára számítottam. Megtanultam gyorsítani; a Geren-féle módszer szerint, de olyan egyéni módosításokkal, amelyeket csak én tudtam elolvasni. M. O. abban az időben már dicsősége csúcán levő, azaz egyzsersmind megbecsült és vitatott író volt, én pedig még szép fiatal nő, irigyeltek is tőle azok, akik ismerték titkunkat. A bűntudat, az örökös lelkifurdalás lassan-lassan eltompult, elcsitult benne. M. O. ezekben az egy fedél alatt eltöltött években, „a durvaságoknak és gyengédségeknek” ebben a korszakában írta meg legjobb műveit. (Ami pedig bibliai motívumokra írt drámáit illeti, ne feledjük, uram, olyan veszélyes célzásokat tartalmaznak, melyeket azokban a „zord időkben” leírni egy műben, még ha csak az asztalfióknak is, halálos veszedelmet jelentett. Nina Roth-Swanson asszonyság kommentárjait meg Mózes-magyarázatait olvasva, mármint hogy ez „a gyűlölet áttétele a rabbiatyára, a tirannus-atyára”, csodálkozva kérdezem magamban, hogy Nina R.-S. asszony — bocsásson meg, de folyton belebotlok, akár a szoba közepére tett szekrénybe —, vajon át-aludta-e az Oroszországban, „a jó öreg Mózes irgalmatlan ege alatt” töltött éveit, azt az időt tehát, amikor még nem foglalkozott a költészet „mélyrétegei elemzésével”, hanem szerény fordító és lektor volt). Mendel Oszipovics összes műveit legépeltem vagy kézzel lemásoltam, ott bábáskodtam, uram, minden munkájának

megszületésénél. (Lásd például A nő azt mondta: Ámen c. verset, II. k., 94. l.) Évekig éltem becsomagolt bőröndök társaságában, hogy amint hív, azonnal útnak indulhassak. „Vad lázokban dicső éjszakákat” töltöttem poloskás vidéki szállodákban vagy hónaposzobákban. Emlékszem — ha egyáltalán jogom van emlékezni — arra a boldog izgalomra, amikor először kevertük össze a holminkat egy bakui szállóban: a ruháink valami szemérmetlen intimításban lógtak a szekrény vállfáin. (Ezúttal tartózkodom attól, hogy kommentáljam Nína Roth-Swanson asszonynak az Össekeveredett bőrök című vershez fűzött magyarázatát — ez egyszerűen meghaladja a jó ízlés és a józan ész határait.)

Most minden bizonytalanságot elvetve, uram, hogy mindennek mi köze Mendel Oszipovics művéhez. Én vagyok, uram, a hasonló című vers Polimniája (mely vers értelme csakis kettőnk életéből hámozható ki). „Minden soromban, minden szóban, amit leírtam, minden írásjelben te vagy ott hímporként”, mondta M. O. „Mindent, amit leírtam, sőt amit fordítottam is, a te jegyedben csináltam.” Az *Énekek énekét* 1928 folyamán fordította, abban az időben tehát, amikor közöttünk már nem volt semmi félreértés. (És értelmetlen Zanikovszkij állítása, hogy ez a fordítás „nem adekvát”! Bizonyos eltérések Mendel Oszipovics személyes elméletével magyarázhatók, ehhez tehát semmi köze az apjának, „a tiszteletre méltó Josef ben Bergelsonnak”, akit Zanikovszkij mindezért okol; M. O. személyes érzelmeit szötte ezekbe a fordításokba. „Különbömben hát, a puszta létfenntartási okoktól függetlenül, vajon fordíthatnák-e ekkora élvezettel?” — mondogatta nekem. Catullus-fordításait, Petrarca *Canzoniere*-ét, Shakespeare szonettjeit, amelyeket a megboldogult Izirkov segítségével fordított, úgyszintén ebben a megvilágításban kell olvasni.)

Nem térek ki, uram, a történelmi háttérre, amelyben rideg tájkép részeként, életünk zajlott; amikor visszapillanatok, minden az egymást követő hóviharak, esőzések, sarak képsorává, „egyetlen tűrhetetlen fagy tömbbé” áll össze. De higgye el, uram, hogy Mendel Oszipovics korántsem volt olyan szigorú, amilyennek aszketikus prózája sejteti; a hozzám írt levelei olyan barokkosak, akárcsak Flaubertéi. Ezek a levelek pedig mindarról szóltak, amiről a művei; és mindarról, amiről a művei nem. Az alkotás örömeiről és válságairól; lelkiállapotokról; városokról; az aranyerőről; tájakról; az öngyilkosság jó okairól és az élet jó okairól; a próza és a költészet közötti különbségről. Leveleiben szerelmes sóhajok, érzéki célzások,

irodalomelméletek, útleírások, verstördékek keveredtek. Ma is emlékszem egy rózsa, egy hajnali pirkadat leírására; egy elmefuttatásra a poloskák és a túlvilági élet lehetőségeiről. Egy fának a leírására is emlékszem; egy hasonlatra, miszerint krími szállodájának ablaka alatt a tücskök a karóra felhúzásának hangján ciripelnek; egy névnek, egy városnévnek az etimológiájára; egy lidérces álom megfejtésére. A többi, amire emlékszem, a szerelem szavai voltak: tanácsok arra nézve, hogyan öltözködjem a téli napokban, hogyan fésüljem a hajam; kérések, „forró szerelmi gügyögés”, féltékenységi jelenetek — persze, ok nélkül, kell-e mondanom.

Akkor egy napon levelet hozott a posta; ez abban a rettenetes évben, 49-ben történt, és önnek nem kell magyaráznom, mi minden történt akkor; ön, uram, tudja, hogy ebben az esztendőben a jiddis írók szervezetének valamennyi tagját kivégezték. Ez, amiről beszélek, közvetlenül a tragikus események előtt történt. Egy levelet kaptam tehát, amely nem nekem szólt. Azt éppen túlzás lett volna elvárni, hogy kíváncsiságomat alávessem a jólneveltség szabályainak, és ne olvassam el, annál kevésbé, mert a borítékon, Mendel Oszipovics keze írásával, az én nevem állt. Nem, ez nem volt szerelmeslevél; néhány verssor értelméről volt benne szó — tanácsok a fiatal munkatársnőnek, aki oroszra fordította Mendel Oszipovics verseit. Azonban az egész levelet valami kétértelműség, „hagymáz és kótyagosság”, „a fajdkakas javíthatatlan kevélysége” lengte be (hogy a saját verséből idézzek). Mendel Oszipovics lelkében nem volt számomra titok. Meg vagyok győződve, uram, mind a mai napig meg vagyok győződve (ha ez nem vigasz és mentség csupán), hogy egy közönséges *Liebesbrief* nem bántott, nem rendített volna meg ennyire; meg tudtam volna bocsátani „hagymázos kótyagosságát”; szerelmünk, egyetlen és páratlan szerelmünk nevében, azt hiszem, megbocsátottam volna neki a testi hűtlenséget — a költőnek, akárcsak az isteneknek, minden meg van bocsátva. De hogy a levélben a költészetéről, a lelkéről, ihletének titkos forrásairól nyilatkozott meg ez előtt a fiatal teremtés előtt; az, hogy kétértelmű módon — amihez maga a vers szolgált indítékul — megosztott azzal a nővel valamit, ami — azt hittem — kizárólag engem és őt illeti meg, akár a *jus primae noctis*, ez, uram, alapjaimban rendített meg, egész lényemet megrázta, próbára tette egész addigi nyugalmamat. A „sárga deszkák” úgy nyíltak meg lábam alatt, mintha meglódult volna a föld; elsüllyedt velem a világ, mint valami lidérces álomban. Ezt a szédítő zuhanást, jutott eszembe,

csak úgy tudom megállítani, ha teszek valamit, ha bezúrom a tükröt, földhöz csapom — ez is az ő ajándéka — a rózsaszín ernyős lámpát, a kínai teáskészletet vagy a drága lázmérőt. Különböznél ennél szörnyűbbet teszek. Ekkor eszembe villant: a levelek.

Mivel már többször házkutatást végeztek nála, Mendel Oszipovics elhozta hozzám a levelezésünket. „Elborzadok a gondolatára is, hogy *arc nélküli* emberek turkáljanak a leveleid között”, mondta. A leveleket azzal a szalaggal kötöttem át, amelyet ismeretségünk elején vett nekem; ez a fekete bársony szalag egyik versében is szerepel, az *enjambement* úgy halad sorról sorra, akár a szőke hajba kötött szalag — halántéktól halántékiig. Az ollóval, amely azért volt a kezem ügyében, mert talán a hajamat akartam levágni, átmetszettem a szalagot, és a zuhanásom meglassult. Abban a pillanatban, amikor összetéptem az első levelet, tudtam, hogy nincs többé visszaút, éles késként hiába hasított belém a tudat, hogy meg fogom bánni, amit teszek, máris bánom. Kettőnk regénye most már az olyan értékes könyvre hasonlított, amelyből ki vannak tépve egyes lapok; olyanra, amelyet — mint hibás példányt — visszaviszünk a könyvkereskedőnek. A dühtől és a bánattól elvakulva alig is láttam mást, mint a bélyegek viaszpecsétre emlékeztető foltjait. Ön, Mendel Oszipovics művének ismerője, most bizonyára eltűnődött, hogyan festené le ezt ő, ezt a jelenetet, ezt a flamand portrét; azt a fénypásztát, mely a függönyön keresztül a fiatal nő arcára és kezére hull. A fény a kép kedvéért ugyan tüzet gyújtana-e, felszítana-e a lángot, kinyitná-e a kályha ajtaját? Vagy kandallót állítana be? (Kandallóm nem volt, a vaskályhában pedig kialudt a tűz, pedig még csak március volt, dermesztő.) Nem hiszem. Elegendőnek találná az „áttetsző esthomályt” is ahhoz, hogy beragyogja az ablaknál álló nő arcát, a vörös Lenin-bélyegek pedig eléggé hangsúlyoznák a „cári vérbe” mártott vörös bélyegző képzetét. (Ami a „cári vért” illeti, az ön magyarázata teljesen helytálló.) Ah, megtalálná ő már a módját, hogyan érzékeltesse a gyehenna tüzét!

Tudtam, alighanem ráébredt már a végzetes ballépésére. Amint meglátott, tisztában volt velem, mit művelek: egész halom összetéptett papír tornyosodott mellettem. Felkeltem a padlóról és a kezébe nyomtam a könyveit. „A dedikációkat kitéptem”, mondtam. Utána odaadtam neki a fényképeket tartalmazó borítékot. „Azokat, amelyekben együtt voltunk, megsemmisítettem.”

Még csak egyszor láttam azután — egy vitaesten kiáltványt ol-

vasott fel. Ez már megtört ember volt, sejtette a közeli véget. Ami ezután következik, azt tudja. Egy éjszaka „az arc nélküli emberek” eljöttek érte, és magukkal vitték a megmaradt leveleket is. Mendel Oszipovics opuszából így maradt el tehát az ötödik kötet, és egész levelezése arra a kiadónak és barátainak írt, kéttucatnyi levélre korlátozódik. Azt, amit a „forradalom rettenetes kardjának” nem sikerült megsemmisítenie, megsemmisítette a szerelmi téboly.

Ami volt — volt. A múlt bennünk él kitörülhetetlenül. Mivel az álmok a túlvilág híradásai és akképpen létezését bizonyítják, álmunkban találkozunk; a kályha előtt térdel, nedves fával tömi, vagy rekedtes hangon hívogat. Ilyenkor felébredek, lámpát gyújtok. A megbánás és a fájdalom lassan-lassan az emlékezés mélabús örömének adja át helyét. Kettőnknek ez a hosszú, szenvedélyes és gyötrelmes regénye kitöltötte az életemet, értelmet adott neki. A sors kegyeltje voltam, uram, és semmiféle kárpótlásra nem tartok igényt. Engem nem említ majd Mendel Oszipovics könyveinek névmutatója, életrajza vagy valamelyik verséhez fűzött lapalji jegyzet. Én, uram, igenis Mendel Oszipovics *műve* vagyok, amiképpen ő is az én művem. Nyújthat-e ennél többet a gondviselés?

Ne gondolja azonban, uram, hogy „belenyugodtam sorsomba”, hogy mindenről lemondtam. Mivel Mendel Oszipovics sírja ismeretlen, nincs szándékomban „melléje feküdni” (ahogyan a szerencsétlen Z. jelentette ki). Ha a nagyon materialista Diderot hasonló minden anyagszerúségtől függetlenül, ábrándokat kergethetett, miért ne remélhetném én is, hogy találkozunk a másvilágon. S bízom istenben, hogy nem találom mellette egy másik nő árnyékát.

POST SCRIPTUM

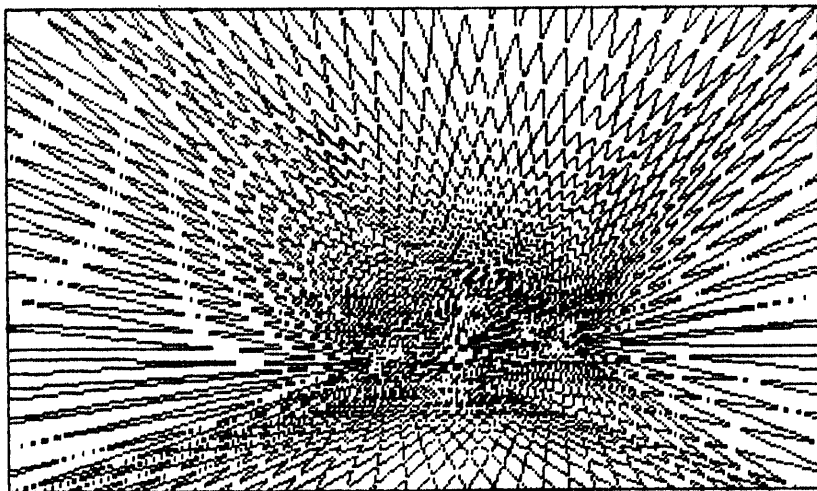
Az íráshoz a szerző az alábbi utóiratot fűzte:

A vörös Lenin-bélyegek című elbeszélése az idézetek bősége ellenére merő fantázia, noha... noha „sohasem értettem, mire jó könyveket kigondolni vagy leírni dolgokat, amelyek — ilyen vagy olyan módon — nem történtek meg a valóságban is”. (Nabokov)

Ami „a nagyon materialista Diderot-t” illeti, minden bizonnyal arról a levélről van szó, amelyet Élisabeth de Fontenay asszonynak köszönhetően fedeztem fel:

„Akik életükben szerették egymást, s akik végakarataukban úgy rendelkeztek, hogy egymás mellé temessék őket, talán nem is olyan bolondok, mint gondolják sokan. Hamvaik talán mégiscsak keverednek, egyesülnek, áthatják egymást . . . Ki tudja? Poraikból talán nem vezett ki minden érzés, nem mosódott ki minden emléke hajdani mivoltuknak; a maga módján talán ott pislákol még a melegség és az élet szikrája . . . Ó, ma Sophie, remélhetem tehát, hogy megérinthetem, magam mellett érezhetem, hogy egyesülhetek, elvegyülhetek önnel, ha már nem leszünk többé, és ha úgy rendeltetett, hogy lényeink egyesüljenek; én akkor, az elkövetkező századok során egy lehetnék önnel, az ön elporladt szerelmének molekulái megbolydulnának, fölserkennének és az ön molekuláit, a természetben szétszóródott részecskéit keresnék! Hagyja meg nekem ezt az ábrándot, hiszen valóságos gyógyír, és az örökkévalósággal kecsgetet önben és önnel . . .”

BORBÉLY János fordítása

Áthatás